

TERCİHLERDE BENZERLİK TEORİSİ: TÜRKİYE VE BAZI KOMŞU ÜLKELERİN DIŞ TİCARETİ ÜZERİNE BİR ANALİZ

Doç. Dr. Hayriye Atık

Erciyes Üniversitesi

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Özet

Karşılaştırmalı üstünlük teorisi ve daha sonra geliştirilen Heckscher-Ohlin-Samuelson (H-O-S) modeli, ülkelerin dış ticaret yapılarında sahip oldukları üretim faktörlerinin önemi üzerinde durmuşlardır. 1950'li yıllarda başta Leontief olmak üzere diğer iktisatçılar tarafından yapılan analizler, ülkeler arasındaki dış ticaretin her zaman H-O-S modeline uygun olmadığını ortaya koymuştur. Tercihlerde benzerlik hipotezi, dış ticaret teorisinde talep olgusuna yer veren analizlerden biridir.

Bu makalede tercihlerde benzerlik teorisi tanıtılmış; Türkiye ile birlikte Yunanistan Suriye ve İran'dan oluşan üç komşu ülkenin dış ticaretlerinde önemli bir paya sahip olan ülkelerle yaptıkları ticaretin bu teoriye uygun olup olmadığını belirlemeye çalışılmıştır. Analize dahil edilen ülkelerin ithalat değerlerinin bağımlı değişken olarak kabul edildiği modelde; ülkelerin gayrisafi yurt içi hasıla değerleri, reel döviz kurları ve ülkelerdeki kişi başına gelir seviyeleri arasındaki benzerlik derecesini gösteren Linder değişkeni bağımsız değişkenler olarak yer almıştır. Analiz sonuçları, ele aldığımız dört ülkenin dış ticaretinde Linder teorisinin geçerli olduğunu ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: Linder Teorisi, tercihlerde benzerlik hipotezi, mukayeseli üstünlük, panel veri analizi, uluslararası ticaret teorisi.

Similarity of Preferences Theory: An Analysis on Turkish Foreign Trade and Some of its Neighboring Countries

Abstract

Comparative Advantage theory and Heckscher-Ohlin-Samuelson (H-O-S) model have stressed the role of production factors on trade structures of the countries. In the 1950s, some economic analysts, especially Leontief, showed that foreign trade between countries was not always suitable to the H-O-S model. Similarity in preferences hypothesis was one of the earlier hypotheses that considered demand in foreign trade theory.

In this article, similarity in the preferences theory has been examined. Foreign trade in Turkey and her three neighbors (Greece, Syria and Iran) with important trade partners were tested to see whether the trade structure of these countries were suitable for this hypothesis. While the import values of these countries were accepted as dependent variable, gross domestic product of the countries, real exchange rates and Linder variable which shows similarity in per capita income level of the countries were accepted as independent variables in the model. The results of the analysis indicated that Linder theory was observed in the trade structure of these four countries.

Keywords: Linder theory, similarity in preferences theory, comparative advantage, panel data analysis, international trade theory.

Tercihlerde Benzerlik Teorisi: Türkiye ve Bazı Komşu Ülkelerin Dış Ticareti Üzerine Bir Analiz

Giriş

1960'lı yıllara kadar ülkeler arasındaki dış ticaret genellikle arz faktörleri ele alınarak açıklanmıştır. Karşılaştırmalı üstünlük teorisi ve daha sonra geliştirilen Heckscher-Ohlin-Samuelson (H-O-S) modeli, ülkelerin dış ticaret yapılarında sahip oldukları üretim faktörlerinin önemi üzerinde durmuşlardır. Faktör donatımı teoremi olarak bilinen H-O-S modeli, ülkelerin bol olarak sahip oldukları faktörleri yoğun olarak kullanan malların üretiminde mukayeseli üstünlüğe sahip olacaklarını öne sürmektedir. 1950'li yıllarda ilk olarak Leontief (1953) tarafından ABD'nin dış ticareti üzerine yapılan; daha sonra Bharadwaj (1962) tarafından ABD ve Hindistan arasındaki dış ticareti açıklamak amacıyla yapılan analizler, tüm ülkeler arasındaki dış ticaretin H-O-S modeline uygun olmadığını ortaya koymuştur.

Tercihlerde benzerlik hipotezi, 1961 yılında Staffan Burenstam Linder tarafından ileri sürülmüştür. Linder, dış ticaret teorisinde talep olgusuna ilk olarak yer veren iktisatçılardan biridir. Linder teorisi, tamamen arz faktörlerine bağlı olan faktör donatımı teoreminin yerini almıştır. Linder, tercihlerde benzerlik teorisinin işleyiş mekanizmasını şu şekilde açıklamıştır: Sanayi ürünleri ticareti, özellikle benzer tercihlere ve gelir düzeyine sahip ülkeler arasında yoğunlaşmaktadır. Başka bir ifade ile, zevkleri birbirine benzer ülkeler arasında daha canlı ticaret ilişkileri kurulmaktadır. Bu anlamda tercihlerde benzerlik teorisi, homojen olmayan, zevklerin ve ölçek ekonomilerinin önemli olduğu sanayi ürünleri ticaretini açıklamaktadır.

Teoride taleplerin ya da tercihlerin benzerliğini ölçmede ülkelerin kişi başına gelir seviyeleri kullanılmıştır. Bu değişkenin ele alınması, talebin kişi başına gelire bağlı olması ve kişi başına gelir düzeyleri birbirine yakın olan ülkelerin taleplerinin de benzer olmasıdır. Talep ve gelir arasındaki bu ilişkiden dolayı, tercihlerde benzerlik teorisine "gelir" teorisi ve "taleplerin çakışması teorisi" gibi isimler de verilmiştir.

Tercihlerde benzerlik teorisi, gelişmiş ve gelişmekte olan çok sayıda ülke için test edilmiştir. Literatür kısmında yer verdiğimiz bu çalışmalarda, terinin bazı ülkeler için beklenen sonuçları verdiği gözlenmiştir. Yaptığımız literatür taraması, teorinin Türkiye için test edilmediğini ortaya koymuştur. Bu anlamda, Türkiye'nin dış ticaretini tercihleri benzer olan ülkelerle yapıp yapmadığını belirlemek önem taşımaktadır.

Bu makalenin amacı, tercihlerde benzerlik teorisini ve teori ile ilgili uygulamalı analizleri tanıtmak; Türkiye ile birlikte Yunanistan Suriye ve İran'dan oluşan üç komşu ülkenin dış ticaretlerinde önemli bir paya sahip olan ülkelerle yaptıkların ticaretin bu teoriye uygun olup olmadığını belirlemektir.

Makale beş bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünden sonra yer alan ikinci bölümde tercihlerde benzerlik teorisinin tanıtımı yapılmıştır. Bu bölümde teorinin varsayımları, teori ile ilgili tanımlar ve uluslararası iktisat teorisine yaptığı katkılar ele alınmaktadır. Üçüncü bölümde Linder hipotezini test etmek amacıyla yapılan uygulamalı çalışmalar incelenmiştir. Dördüncü bölüm, makalede kullanılacak yöntem ve verilerin tanıtılmasına ayrılmıştır. Beşinci bölümde analiz sonuçları incelenirken; altıncı bölüm, sonuç ve değerlendirme başlığını taşımaktadır.

1. Uluslararası Ticaret Teorisi ve Linder Hipotezi

Tercihlerde benzerlik teorisi, dayandığı bazı varsayımlarla mukayeseli üstünlük ve faktör donatımı teorilerinden ayrılmıştır. Tercihlerde benzerlik teoreminin dayandığı bu varsayımlar şu şekilde sıralanabilir:

- i) Benzer gelir düzeyine sahip ülkeler, benzer zevklere sahiptir,
- ii) ürünler farklılaştırılmıştır. Teori, homojen olmayan, zevklerin ve ölçek ekonomilerinin özellikle önemli olduğu sanayi ürünleri ticaretini açıklamaktadır,
- iii) ölçeğe göre artan verimler geçerlidir.

İlk varsayım, mukayeseli üstünlük ve faktör donatımı teorilerinden ayrı olarak Linder teoreminde dış ticarete talep koşullarına yer verilmesini sağlamıştır. Böylece, ülkeler arası ticareti arz faktörleri ile açıklayan mutlak üstünlük, mukayeseli üstünlük ve faktör donatımı teorilerinin yerini, talep koşullarına yer veren yeni bir teori almıştır.

Linder teoreminden önce geliştirilen, dış ticaret teorileri ülkeler arasında dış ticareti yapılan ürünlerin homojen olduğunu varsaymaktaydı. Oysa, tercihlerde benzerlik teoremi, ürün farklılıklarını vurgulamakta; homojen olmayan ürünlerin dış ticaretini açıklamaktadır. Teoride ürün farklılaştırılmasına yer verilmesi, zevk ve tercihleri ön plana çıkarmıştır.

Linder teoreminin son varsayımına göre üretimde artan verim koşulları geçerlidir. H-O-S modeli, üreticilerin ölçeğe göre azalan getiri (artan ortalama maliyetler) şartları altında üretim yaptıklarını varsaymaktadır. Linder teoremini H-O-S modelinden ayıran ölçeğe göre artan getiri durumu, çoğu zaman farklılaştırılmış mallarda söz konusudur. Linder'e göre artan getiri, ülkelerin farklı zevk ve tercihlere göre değişen malın belirli bir türünü üretmeleri sonucunda ortaya çıkacaktır. Farklılaşan ürünlerin belirli bir çeşidini üreten üreticiler bir süre iç talebi; daha sonra dış talebi karşılamak durumunda olacaklarından ölçeğe göre artan getiriden yararlanacaklardır.

Bu varsayımlar dışında Linder teorisi bazı kavramlara da dayanmaktadır. Linder teorisinin dayandığı temel kavramlar; "benzer tercihler" ve "temsili talep"tir.

1.1. Benzer Tercihler

Benzer tercihler kavramı, bir ürünün ihracatçısı olan bir ülke ile benzer özelliklere sahip başka bir ülkede bu ürünü satın almak isteyen tüketicilerin tercihlerinin benzerliğini ifade etmektedir.

Linder, tüketici tercihlerinin esas itibarıyla, onların gelir düzeyleri tarafından belirleneceğini ileri sürmektedir. Bir ülkedeki kişi başına gelir düzeyi, o ülkedeki tüketicilerin zevk ve tercihlerinin belirleyicisidir. Linder'e göre bunun nedeni şu şekilde açıklanabilir: İlk aşamada ülkedeki tüketicilerin kişi başına gelire bağlı zevk ve tercihleri, ürünlerin talebini belirler. İkinci aşamada bu talep ulusal firmaların o ürünün üretimini yapmalarını sağlar. Son aşamada bu ürünün benzer gelir düzeyine sahip olan ülkelere satışı gerçekleştirilir. Bu nedenle bir ülkede üretilen ürünler o ülkenin kişi başına gelirlerini yansıtır (APPLEYARD/ FIELD, 1992:226).

Linder'e göre kişi başına gelir düzeyi benzer olan ülkeler, bir malın farklı türlerini üretir ve tüketirler. Bunun bir sonucu olarak da aralarında benzer ürünlerin ticaretini yaparlar. Linder kişi başına gelir düzeyinin ülkede mevcut olan sermaye malları stoku ile belirlendiğini ileri sürmüştür. Genellikle, daha yüksek bir gelire sahip olan sermaye bol bir ülke, sermaye kıt bir ülkeye göre daha ileri teknoloji içeren sermaye mallarını talep edecektir (BORKAKOTI, 1998:367).

Linder tüketim mallarının benzer gelir seviyesine sahip olan ülkeler arasındaki ticareti ile ilgili olarak üç tesbitte bulunmuştur (BORKAKOTI, 1998:367):

i) Kişi başına gelir düzeyi arttıkça, daha kaliteli ürünler genellikle daha düşük kaliteli ürünlerin yerini alır,

ii) Kısa dönemde mamul malların talebinin gelir esnekliği bire çok yakındır. Ancak, mamul mallar kalitelerine göre sınıflandırıldığında, yüksek kaliteli olanların gelir esnekliği birden daha büyük olacaktır.

iii) İhraç ve ithal mallarının türleri, dengesiz gelir dağılımı politikası uygulanarak artırılabilir. Dengesiz gelir dağılımı politikası, farklı gelir düzeylerine yol açacak ve farklı kalitelere ürünlerin talebini artıracaktır.

1.2. Temsili Talep

Linder bir malın ihraç malı olabilmesi için yurt-içinde bir talebinin bulunması gerektiğini belirtmektedir. Yurt-içinde mevcut olan talep, yurtdışındaki talebin benzeri olması anlamında temsili talep olarak adlandırılmaktadır.

Yerli üreticiler, iç piyasada kâr olanakları bulunan malları üreteceklerdir. Başlangıçta hiçbir mal dış pazar için üretilmeyecek; iç pazarda talebi olan ürünler üretilecektir. Bir süre sonra iç pazarın doyması ve ölçüğe göre artan getiri sonucunda ürünler dış pazarlara sunulacaktır. İç pazardaki "temsili talep"nin benzeri bir talebe sahip ülkelerdeki pazarlara doğru bir ihracat yapılacaktır (BAKER, 1990:57).

Yukarıdaki varsayımlara ve kavramlara dayalı olan Linder teoremi, uluslararası iktisat literatüründe talep yönü ağır basan yeni bir bakış açısı getirmiş ve uygulamalı analizlere konu olmuştur.

2. Uygulamalı Analizler

Tercihlerde benzerlik teorisi, başta Linder olmak üzere çok sayıda iktisatçı tarafından sınıma tâbi tutulmuştur. Linder, 1958 yılı verilerini kullanarak 32 ülke için bir ticaret yoğunluğu oluşturmuştur. 32 ülke kişi başına gelir düzeyi bakımından yüksek seviyeden düşük seviyeye doğru sıralanmıştır. O dönemde en yüksek gelirli ülke, 2343\$ ile ABD, en düşük ülke ise 56 \$ ile Pakistan'dır.

Linder'in analizleri, ülkeler arasındaki en fazla ticaretin kişi başına gelir düzeyleri birbirine yakın ülkeler arasında meydana geldiğini ortaya koymuştur.

Linder teorisinin daha sonraki testleri (SAILORS vd.,1973) ve (GREYTAK/MATUGH, 1977) tarafından yapılmıştır. Korelasyon analizinin kullanıldığı bu çalışmalarda Linder teorisini doğrulayan sonuçlar elde edilmiştir. Sailors, yaptığı uygulama sonucunda 31 ülkenin ticaret yoğunluğu ile kişi başına gelir düzeyi arasında çok yüksek korelasyon bulmuştur

(BARKAKOTI, 1998: 371). Bununla beraber bu çalışmalar, sadece korelasyon analizi kullandıkları için eleştirilmiştir (MCPHERSON vd., 2000:6).

Linder teorisi ile ilgili daha yeni çalışmalarda regresyon analizi kullanılmıştır. Bu çalışmalardan ilki, Thursbay ve Thursbay tarafından 1987 yılında yapılmıştır. Yazarlar 17 sanayileşmiş ülke için 1974-1982 dönemi verilerini kullanarak yaptıkları panel veri analizi sonunda ele aldıkları ülkelerin dış ticaret yapılarının tercihlerde benzerlik hipotezine uygun olduğunu bulmuşlardır (THURSBAY/THURSBAY, 1987:494). Regresyon analizini kullanarak Linder teorisini destekleyen diğer çalışmalardan bazıları; Hanink (1988 ve 1990), Greytak ve Tuchinda (1990), Francois ve Kaplan'a (1996) aittir.

Bu konudaki daha yeni çalışmalardan biri, Etyopya, Kenya, Rwanda, Sudan ve Uganda'dan oluşan beş doğu Afrika ülkesi için yapılmıştır. Analiz sonuçları, bu ülkelerin Linder teorisinde önerildiği şekilde benzer gelir seviyesine sahip ülkeler ile yoğun bir şekilde dış ticaret yaptıklarını ortaya koymuştur (MCPHERSON vd., 2000:12).

Altmış ülkenin dahil edildiği başka bir araştırmada 1995 yılı verileri kullanılarak hem Linder hipotezi test edilmiş hem de ürün kalitesinin dış ticaretin yönü üzerindeki etkileri ortaya konmaya çalışılmıştır. Analizler, kişi başına geliri yüksek ülkelerin yüksek kaliteli ürünler üreten ülkelere ithalat yaptıklarını ortaya koymuştur (HALLAK, 2004: 31).

Bu açıklamalar, Linder teoreminin hem gelişmiş hem de gelişmekte olan bazı ülkelere test edildiğini ortaya koymuştur. Türkiye ve bazı komşu ülkelere ilgili olarak yaptığımız analizler, bu konudaki literatürün genişlemesini sağlayacaktır.

3. Yöntem ve Veri

Bu çalışmada Linder teorisi ile ilgili mevcut çalışmaların çoğunda kullanılan panel veri yöntemi kullanılacaktır. Panel veri analizinin doğrusal regresyon yöntemi ile karşılaştırdığımızda iki avantajı bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, panel veri modelinin hem yatay kesit hem de zaman serisi verilerinin kullanımına uygun olmasıdır. İkincisi ise, bir panel veri modelinin sadece gözlenebilen değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etkisini hesaba katmaması, aynı zamanda gözlenemeyen veya ölçülemeyen değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etkisini de hesaba katmasıdır.

Panel veri analizinde sabit etki (fixed effect) veya tesadüfi etki (random effect) modellerinden biri kullanılmaktadır. Sabit etki veya tesadüfi etki modellerinin seçiminde yatay kesit verilerinin dağılımı önem taşımaktadır. Bu

çalışmadaki analizlerde yatay kesit verileri, analize dahil ettiğimiz ülkelerin potansiyel ticaret ortaklarıdır. Ticaret ortaklarının gösterdikleri özellikler bakımından (uzaklık, din ve yönetim tarzı) bakımından birbirine benzemesi, sabit etki modelini kullanmamıza neden olmuştur.

Türkiye ve üç komşu ülkenin (Yunanistan, İran, Suriye) 1990-2000 yılları arasında yer alan her bir yıla ait yatay kesit verilerinden yararlanılacaktır. Kullanılan model, McPherson ve diğerleri tarafından (2000) kullanılan modelin aynısıdır ve “1” nolu eşitlikte yer almaktadır.

$$Y_{itj} = \alpha_{ij} + X_{itj}\beta_j + \varepsilon_{itj} \quad (1)$$

“j” analize dahil edilen ülke sayısını göstermektedir. “1” nolu eşitlik dört ülke analize dahil edildiği için dört kez tahmin edilmiştir.

“i”, “j” ülkesinin potansiyel ticaret ortağını gösterir. Bu nedenle, $i=1, 2, 3, \dots, N$ ’e kadar değer alabilir. “t” değişkeni zamanı, başka bir ifade ile analize dahil edilen yılları göstermekte ve $t=1, 2, 3, \dots, T$ değerini almaktadır.

ij matrisi, (NTxT) boyutunda olup, her bir “j” ülkesinin potansiyel ticaret ortağı ile ilgili kukla değişkenler kümesini içerir. Benzer şekilde, X_{itj} , (NTxK) boyutundadır ve her bir j ülkesinin modeldeki bağımsız değişkenleri ile ilgili gözlemleri içerir.

Ayrıca, α_{ij} parametre vektörü, (Nx1) boyutunda olup, herhangi bir “j” ülkesi için ülkeye özel bireysel etkileri gösterir. β_j vektörü, (Kx1) boyutundadır ve “j” ülkesi için dışsal değişkenlere ilişkin parametreleri kapsar. Hata terimi, “ ε_{itj} ” ile gösterilmiştir.

Linder teorisi literatürde bazı değişkenler kullanılarak test edilmiştir. Bu değişkenlerden başlıcaları; ticaret yoğunluğu, ticaret yapan ülkelerin büyüklüğü, ticaret yapan ülkelerdeki göreceli fiyatlar ve ülkeler arasındaki uzaklıktır.

Modelde kullandığımız bağımlı değişken ticaret yoğunluğudur. Ticaret yoğunluğu, “j” ülkesinin ticaret ortağı “i” ülkesinden yaptığı ithalatın dolar cinsinden değerini göstermektedir. Bu değişken için ele aldığımız ülkelerin ihracat değerleri yerine ithalat verilerinin seçilme nedeni, göreceli olarak daha az gelişmiş ülkelerin yaptıkları ihracatın birincil ürünlerden oluşması ve bu ürünlere Linder teorisinin uygulanamamasıdır. Diğer taraftan gelişmekte olan ülkelerin yaptığı ithalat esas itibarıyla imal edilmiş ürünlerden oluşmakta ve bu nedenle Linder teorisinin geçerliliğini test etmek için daha uygun olmaktadır. Türkiye dahil ele aldığımız ülkelerin yüksek teknolojlili sanayi ürünü ihracatı bakımından göreceli olarak daha az gelişmiş olmaları, ithalat verilerini ele

almamızı sağlamıştır. Ticaret yoğunluğu değişkeni modelde “İTHALAT” şeklinde gösterilmiştir.

Ticaret yapan ülkelerin ekonomik büyüklüklerindeki farkları kontrol etmek amacıyla modele ticaret yapan “i” ülkesinin gerçek gayrisafi yurt-İçi hasılasını ölçmek amacıyla “ÜRETİM” kısaltması ile gösterilen ve dolar olarak ölçülen gayri safi yurt İçi hasıla değeri eklenmiştir. Bu değişkenin katsayısının pozitif olması beklenmektedir. Bunun nedeni, ticaret yapan ülkenin üretim seviyesinde (gelirinde) meydana gelen bir artışın ticaret ortağından yapılacak ithalatı artıracağı anlamına gelmektedir.

Ticaret yapan ülkelerin görece fiyatlarındaki dalgalanmaları kontrol etmek için modelimize bağımsız bir değişken olarak gerçek döviz kurları eklenmiştir. Gerçek döviz kurları şu şekilde hesaplanmıştır.

$$\text{DÖVİZ KURU} = [e_{it} \times P_{it}] \quad (3)$$

P_{it}^*

“ e_{it} ”, potansiyel ticaret ortağı “i” nin “t” dönemindeki nominal döviz kurunu göstermektedir. P_{it} , potansiyel ticaret ortağı olan “i” ülkesinin “t” zamanındaki gayrisafi yurt İçi hasıla deflatörüdür. P_{it}^* , “t” zamanında analiz için ele aldığımız ülkenin gayri safi yurt-İçi hasıla deflatörüdür. Döviz kuru seviyesindeki bir artış, ithalatı azaltacağı için döviz kuru katsayısının negatif olmasını bekleriz.

Linder etkisi, analize dahil edilen her bir ülke ve bu ülkenin her bir ticaret ortağı ile kişi başına gelir seviyeleri arasındaki benzerlik derecesini gösteren bir değişken yardımıyla ölçülmektedir. “LİNDER” kelimesi ile gösterdiğimiz bu değişken, analize dahil ettiğimiz her bir ülke ve bu ülkenin potansiyel ticaret ortağı “i” nin dolarla ölçülen kişi başına gelir seviyeleri arasındaki farklılıkların mutlak değeridir. Bu değişkenle ilgili katsayının negatif ve istatistiksel olarak anlamlı olması, Linder hipotezini destekleyecektir. Bu anlamda, “ β_3 ” katsayısı için bulunacak negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bir katsayı Linder teorisinin geçerli olduğuna dair bir gösterge olacaktır.

Nihai olarak, uzaklığın ve diğer faktörlerin etkisi, modele α_{ij} olarak dahil edilmiştir. “1” nolu denklem yeniden aşağıdaki gibi yazılarak analizimizde tahmin edeceğimiz model elde edilmiştir.

$$\text{İTHALAT}_{it} = \alpha_1 + \alpha_2 + \alpha_3 + \dots + \alpha_n + \beta_1 \text{ÜRETİM}_{it} + \beta_2 \text{DÖVİZ KURU}_{it} + \beta_3 \text{LİNDER}_{it} + \varepsilon_{it} \quad (4)$$

“4” numaralı denklemde “ α ” işareti, analize dahil edilen herhangi bir ülkenin her bir ticaret ortağından kaynaklanan özel (ticaret ortağına has) etkileri gösterir.

Modeldeki bağımlı değişkenle ilgili veri, Birleşmiş Milletler tarafından yayınlanan Uluslararası Ticaret İstatistikleri Yıllığı (International Trade Statistics Yearbook) adlı yayının çeşitli sayılarından alınmıştır. Bağımsız değişkenlerle ilgili veriler ise, Dünya Bankası'nın Dünya Kalkınma Göstergeleri (World Development Indicators) adlı yayımından alınmıştır.

4. Analiz Sonuçları

Ampirik sonuçlar, maksimum sabit etki tobit yöntemi "4" nolu denkleme uygulanarak elde edilmiştir. "4" nolu denklem, analize dahil edilen her bir ülke için ayrı ayrı tahmin edilmiştir. Ayrıca, tobit modellerinde değişen varyans (heteroscedasticity) problemi söz konusu olabileceği için çoklu değişen varyans multiplicative (heteroscedasticity) bulunup bulunmadığını anlamak için maksimum olabilirlik oranı testi (maximum likelihood ratio test) yapılmıştır. Sabit varyans (homoscedasticity) ile ilgili sıfır hipotezi (null hipotezi) reddedildiği için modele değişen varyans ile ilgili bir düzeltme yapılmıştır. Sonuçlar Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1'deki sonuçlar, ele aldığımız ülkelerde Linder Teorisini destekleyen bulguların bulunduğunu ortaya koymaktadır. Analizimize dahil ettiğimiz ülkelerin tamamında Linder teorisi %99 güven seviyesinde destek bulunmuştur. Dolayısıyla, ele aldığımız dört ülkenin Linder teorisine uygun olarak kişi başına gelir seviyeleri birbirine benzeyen ülkelerle ticaret yaptıkları ortaya çıkmıştır.

Tablo 1: Sabit Etkili Tobit Tahminleri

Ülkeler	Üretim	Döviz Kuru	Linder Değişkeni
Türkiye	0.104* (0.052)	-0.066 (0.228)	-2.659** (0.850)
İran	-0.188** (0.064)	-0.052 (0.112)	-3.085** (0.822)
Suriye	0.028** (0.007)	-0.162 (0.544)	-0.510** (0.162)
Yunanistan	0.032* (0.016)	-2.510 (4.625)	-3.533** (1.552)

Not: Tahmin edilen standart hatalar parantez içinde verilmiştir.

"*" %95 güven seviyesinde istatistiksel olarak anlamlıdır.

"**" %99 güven seviyesinde istatistiksel olarak anlamlıdır.

Türkiye ve Yunanistan'a ait üretim değişkeni katsayıları pozitif değer almıştır. Tersine, İran ve Suriye için bu katsayı negatiftir. Negatif katsayı, İran ve Suriye'nin büyük ekonomilerden daha az ithalat yaptıklarını göstermektedir. Ayrıca, Tablo 1'deki sonuçlar, gerçek döviz kurlarının hiçbir ülke için ticaret yoğunluğunu etkileyen önemli bir faktör olarak ortaya çıkmadığını göstermektedir.

5. Sonuç ve Değerlendirme

Tercihlerde benzerlik teorisi, Staffan Burenstam Linder tarafından yapılan analizler sonunda ortaya atılmış ve dış ticarete talep koşullarına ilk defa yer verilmesini sağlamıştır. Linder teorisinde sanayi ürünleri ticaretinin özellikle benzer tercihlere ve gelir düzeyine sahip ülkeler arasında yoğunlaştığını ileri sürmüştür.

Bu makalede tercihlerde benzerlik teorisi tanıtılmış, Türkiye ile birlikte Yunanistan, Suriye ve İran'ın dış ticaretinde tercihlerde benzerlik teorisinin geçerli olup olmadığı incelenmiştir.

Ele aldığımız ülkelerin 1990-2000 dönemine dış ticaret ve dış ticareti etkileyen değişkenlerine ait verilere panel veri analizi uygulanmıştır. Analize dahil edilen ülkelerin ithalat değerlerinin bağımlı değişken olarak kabul edildiği modelde; ülkelerin gayrisafi yurt içi hasıla değerleri, reel döviz kurları ve ülkelerdeki kişi başına gelir seviyeleri arasındaki benzerlik derecesini gösteren Linder değişkeni bağımsız değişkenler olarak yer almıştır.

Linder teorisi, analizimize dahil ettiğimiz tüm ülkelerde %99 güven seviyesinde destek bulmaktadır. Bu nedenle, ele aldığımız komşu ülkelerin ve Türkiye'nin Linder teorisine uygun olarak kişi başına gelir seviyeleri birbirine benzeyen ülkelerle ticaret yaptıkları ortaya çıkmıştır.

Kaynakça

- APPLEYARD, Dennis / FIELD, Alfred (1992), *International Economics* (Boston:Irwin).
- BAKER, S.A. (1990), *An Introduction to International Economics* (Florida: Harcourt Brace Jovanovich Publishers).
- BHARADWAJ, Krishna R. (1962), "Factor Proportions and The Structure of Indo-U.S Trade," *Indian Economic Journal*, 10/4:105-116.
- BORKAKOTI, J. (1998), *International Trade: Causes and Consequences* (London: Macmillan).
- FRANCOIS, Joseph F./ KAPLAN, Seth (1996), "Aggregate Demand Shifts, Income Distribution, and the Linder Hypothesis," *The Review of Economics and Statistics*, Vol 78/ 2:244-250.
- GREYTAK, David /MCHUGH, Richard (1977), "Linder's Trade Thesis: An Empirical Examination," *Southern Economic Journal*, Vol 43/3: 1386-1389.

- GREYTAK, David / TUCHINDA Ukrist (1990) "The Composition of Consumption and Trade Intensities: An Alternative Test of the Linder Hypothesis," *Weltwirtschaftliches Archiv*, 126/1:50-57.
- HALLAK, Juan C. (2004), "Product Quality, Linder and the Direction of Trade," *NBER Working Paper*, 10877.
- HANINK, Dean M. (1988), "An Extended Linder Model of International Trade," *Economic Geography*, 64/4: 322-334.
- HANINK, Dean M. (1990), "Linder, Again," *Weltwirtschaftliches Archiv*, 126/2:257-267.
- LEONTIEF, Wassily (1953) "Domestic Production and Foreign Trade: The American Capital Position Re-examined," *Proceedings of the American Philosophical Society*, 97:332-349.
- LINDER, S. B. (1961), *An Essay on Trade and Transformation* (Stockholm:Almqvist and Wiksell International).
- MCPHERSON, Michael/REDFEARN, Michael/ TIESLAU, Margie (2000), "International Trade and Developing Countries: An Empirical Investigation of the Linder Hypothesis," *University of North Texas Department of Economics Working Paper*.
- SAILORS, Joel / QURESHI, Usman / CROSS, Edward (1973), "Empirical Verification of Linder's Trade Thesis," *Southern Economic Journal*, Vol 40/ 2:262-268.
- THURSBAY, Jerry/THURSBAY, Marie, C. (1987) "Bilateral Trade Flows, The Linder Hypothesis and Exchange Risk," *The Review of Economics and Statistics*, Vol 69/ 3: 488-495.
- UNITED NATIONS, *International Trade Statistics Yearbook*, çeşitli sayılar.
- WORLD BANK, *World Development Indicators*, çeşitli sayılar.